

ДА СЕ СПРАВИМ СЪС СЪВРЕМЕННОТО РОБСТВО: КАКВА РОЛЯ МОГАТ ДА ИГРАЯТ СЧЕТОВОДИТЕЛИТЕ?

prof. Muhammad Azizul Islam, PhD, CPA, CA

Chair in Accountancy & Director of Postgraduate Research Programme

(Accounting & Finance) Business School

University of Aberdeen

Въпросите, свързани с човешките права, придобиват все по-голямо значение, наред с икономическите опасения на съвременните организации, което до голяма степен се дължи на нарастващия обществен натиск и очакванията на заинтересованите лица. Редица групи заинтересовани лица, включително акционери, служители, правителства и регулаторни органи, неправителствени организации, медиите и местните общности, проявяват нарастващ интерес към организационните въпроси, свързани с човешките права. В резултат на регулациите в сферата на човешките права и съвременното робство и широко разпространените опасения, предизвикващи безпокойството на заинтересованите лица, съвременните организации са изправени пред предизвикателството да разработят устойчиви решения за справяне със сложността на интегрирането на финансовите резултати от дейността и представянето в сферата на човешките права. В тази област възникват нови форми на регулации на оповестяванията, например законът в Калифорния за прозрачност във веригата на доставките, разпоредбите на Закона „Дод-Франк“ в САЩ относно полезните изкопаеми от зони на конфликт, британският Закон за съвременното робство и австралийският Закон за съвременното робство (когато бъде приет).

В момент, когато членовете на счетоводния бранш реагират на променящата се среда, възниква въпросът: дали счетоводителите трябва да играят определена роля в справянето със съвременното робство?

Съвременно робство и свързаните с това корпоративни оповестявания и одит

Новата вълна регулации в областта на оповестяванията във връзка със съвременното робство изисква компаниите да оповестяват одита и свързаните с проблема механизми за текущо наблюдение, с оглед адресиране на опасенията относно робството, възникващи в резултат на тяхната стопанска дейност. Счетоводните фирми участват в процеса по изготвяне на оповестяванията, а така също и във вътрешния и външен одит. Когато регулаторните органи и корпорациите решават да въведат одит във връзка със съвременното робство, те често заявяват, че това се прави с оглед постигане на отчетност, еманципация и устойчиво развитие с крайна цел отбелязване на обществен напредък.

Възможно е обаче такива одити да са чисто символични и корпорациите в действителност да ги използват за поддържане на връзките с обществеността и максимизиране на печалбата. Одитът във връзка със съвременното робство може да бъде извършен от вътрешен одитор, който е служител в дружеството, или от независима трета страна, която може да е консултант, член на неправителствена организация или дипломиран експерт-счетоводител. За тези одити съществуват различни международни доброволни насоки – като например Мрежа за социален одит (Social Audit Network), SA 8000, AA1100, Стандарти за условията на работното място на Международната организация по труда (International Labour Organization workplace standards), Обща рамка за надлежна проверка на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (UN/Organisation for Economic Co-operation and Development Due Diligence framework).

Одитът във връзка с въпроси на съвременното робство се отличава от финансовия одит. Доколкото финансовият одит се фокусира върху финансовите последици (например отчет за печалбата и загубата), той не представя цялостната картина за дадена компания. Одитът във връзка със съвременното робство надхвърля финансовите аспекти и проучва дали и как дадена компания спазва изискванията на стандартите за човешките права. Финансовият одит има ограничен (или нулев) обхват по отношение проучването на съвременното робство. Следователно за одита на резултатите от дейността на компанията във връзка със съвременното робство са необходими лица с умения или опит по въпросите на човешките права.

Утвърдените от ООН Ръководни принципи за бизнес и права на човека представляват едно от най-важните събития в корпоративната отчетност; одитът е ключов компонент в процеса по надлежна проверка. Паралелно с утвърждаването от страна на ООН ОИСП прие рамка за надлежна проверка, препоръчана от Закона „Дод-Франк“ в САЩ. Съгласно този закон процедурата по надлежна проверка изисква компаниите да предприемат мерки за идентифициране, предотвратяване, смекчаване и отчитане на случаи на трафик на хора и принудителен труд. Доказателствата сочат, че компаниите реагират на процедурата по надлежна проверка. Подходът на надлежна проверка в бизнеса във връзка с робството и трафика на хора подсказва, че мениджърите разбират дали техните доставчици нарушават човешките права, използвайки робство.

Опасения във връзка с одита на спазването на човешки права и съвременното робство

Макар регулаторните органи и компаниите по принцип да са позитивно настроени към съществуващите контролни механизми и мерки по отношение на човешките права и съвременното робство, критиците твърдят, че начинът, по който компаниите ги използват, не води до по-голяма отчетност пред по-широката общественост. В неотдавна публикуван доклад PwC отбелязва, че

естеството на този одит не се ползва с голямо уважение, като критиците често се позовават на одитната история на фабриките в сградата *Rana Plaza* в Бангладеш като пример за провал на одита (сградата се срутва през 2013 г.). PwC твърди също така, че някои доставчици се възползват от слабостите в одитните планове и процедури. Много критици, включително учени и неправителствени организации, твърдят, че ако одитът във връзка със съвременното робство е просто един от аспектите на управлението на риска, те може да не отговорят на регулаторните цели, като се има предвид, че крайната цел на регулаторните органи е справяне със съвременното робство. Ако одитът се извършва с мотив максимизиране на печалбата, това може да доведе корпоративната отчетност и отговорност до задънена улица. Макар да съществуват опасения относно неправилното използване на одита във връзка със съвременното робство, съществуващото законодателство (като например британският Закон за съвременното робство от 2015 г.) не осигурява ефикасни средства за принудително налагане на одита.

Най-важният компонент на подхода на надлежна проверка на ООН/ОИСР е използването на независим одитор – трета страна, нещо, което е от жизнено важно значение за създаване на отчетност и отговорност. Дори независими одитори, представляващи трета страна обаче, може да установят, че е трудно да проследят или идентифицират случаи на съвременно робство в рамките на сложни бизнес операции, включително вериги на доставки, ако те не са добре обучени или не са *достатъчно* независими. Одиторът може да се сблъска със съществени нива на енергична дезинформация и отрицание от страна на лицата, участващи в принудителен труд или робство, правейки използването на обичайните механизми за одит проблематични (вижте „Съвременното робство и веригата на доставките: границите на корпоративната социална отговорност?“). Макар професионалните счетоводители в частност да участват в одитния процес, тяхната роля – като част от инициран от ръководството вътрешен или външен одит – изглежда достатъчно трудна и изпълнена с предизвикателства, за да доведе в действителност до положителна промяна в съвременното корпоративно робство.

Трябва ли счетоводителите да играят определена роля?

Макар в епохата на съвременното робство оповестяванията, свързани със съвременното робство и одитът да са крайъгълният камък на корпоративната отчетност и прозрачност, счетоводителите, наред със самите регулаторни органи, са изправени пред предизвикателства по повод справяне с регулациите, съпътстващи явлението. Счетоводителите и одиторите трябва да знаят, че макар съществуващото законодателство да предполага извършване на независим одит от трети страни, при справянето със съвременното робство могат да възникнат определени предизвикателства. Така например:

- одитът може да бъде извършен от неефективно или некомпетентно независимо лице;
- ръководителите на фирмата може да не обърнат адекватно и искрено внимание на одита и резултатите от него;
- одитът може да бъде извършван само от време на време или нерегулярно, или единствено в случаите, когато компанията е изправена пред криза (редица компании започнаха да използват независим одит едва след трагедията с *Rana Plaza*). Възгледите на компаниите относно одита не следват предположението за действащо предприятие;
- ако резултатите от одита разкрият неспазване на изискванията, няма последващи проследяващи действия;
- в повечето случаи одитът във връзка със съвременното робство е фокусиран върху работника – гласът на работниците трябва да бъде чул. Одиторите обаче може да пренебрегнат този глас и резултатите от одита да не бъдат комуникирани обратно до работниците. Одиторският подход на базата на правила (или „отбелязване на отметки”) може да омаловажи гласът на работниците и да ограничи взаимодействието, колективното действие, взаимната свързаност и диалога. Едностранният одиторски процес по смекчаване на риска в действителност не намалява риска от неспазване на изискванията и свързаните с това по-общи опасения на заинтересованите страни. Възможно е случаите на робство, принудителен труд, физическа или вербална злоупотреба да не бъдат разкрити изцяло, преди одиторите да разговарят с работниците във фабриката и местната общност или да установят среда на диалог, в която работниците да се чувстват свободни да говорят.
- разходите за одита (или одиторските хонорари) са много по-високи за доставчиците, в случай че водещите фирми прехвърлят тези разходи върху своите доставчици. Това важи с особена сила за нововъзникващите икономики.
- за одиторите е трудно да локализират или идентифицират случаи на робство във високорискови региони на доставки. Доколкото робството не се осъществява на формална база и не представлява видим аспект на официално трудово правоотношение, разкриването му може да е трудно.

Съществува дебат относно това кой може да е независима трета страна, която да извърши одит във връзка със съвременното робство. На практика неправителствени организации, частни консултантски фирми и счетоводни дружества биха могли да изпълняват тази роля. Бих привел аргументи обаче, че

понастоящем нито една от тези организации не е достатъчно добре обучена, за да извърши ефективен и действително независим одит. Макар да може да се твърди, че неправителствените организации и частните консултантски фирми са по-независими от счетоводителите и имат по-голям опит при справяне с проблеми във връзка с човешките права, възможно е те да не притежават специфичните професионални умения. И най-важно, те може да не са организирани и дисциплинирани в подходящите области, за да извършват одит по един систематичен начин.

От друга страна, макар счетоводителите да са дисциплинирани професионалисти, които са експерти във финансовите въпроси и финансовия одит, те не притежават експертиза в областта на човешките права и без подходящо обучение може да не са достатъчно компетентни да извършат одит във връзка със съвременното робство. От друга страна, счетоводителите може да са в състояние да извършат ефикасен и систематичен одит във връзка със съвременното робство, ако бъдат подложени на интензивно обучение по въпросите на морала, етиката и човешките права (включително трафик на хора и робство).

За съжаление, към момента не виждам други дисциплинирани професионалисти или групи лица с подходящи умения, които биха могли да предоставят необходимото ниво на съдействие. Следователно регулаторните органи са изправени пред предизвикателството да идентифицират подходящите лица, групи или професионалисти, които да притежават уместната правоспособност и квалификация като одитори и да са в състояние да играят определена роля в процеса по справяне с проблема и облекчаване на човешките страдания.

Някои учени разглеждат възможността за одити, иницирани от местната общност или гражданското общество, при които независими неправителствени организации ръководят одита с оглед проверка и потвърждение на дейността на компанията. Бизнес общността обаче може да не приеме подобни иницирани от местната общност одити. Налице е необходимост регулаторните органи да проведат обучение на подходящи одитори – трети страни (членове на неправителствени организации, частни консултанти или счетоводители), по въпросите на съвременното робство. Съществува също така и възможност за одиторска работа в сътрудничество, като неправителствените организации и счетоводителите работят съвместно за справяне със съвременното робство. Реагирайки на променящата се регулаторна среда, счетоводителите в частност ще трябва да се ангажират със съвместни одити с неправителствените организации. В действителност регулаторните опасения по повод на съвременното робство, съпътствани от свързаните с проблема елементи на сложност от гледна точка на оценяване и отчитане, дават възможност на професионалните счетоводители да отворят съзнанието си за възможността счетоводството да притежава капацитета да осъществи истинска промяна. Едно

важно последствие ще бъде, че от всички професионални счетоводители ще се очаква да отправят поглед отвъд числата, което на свой ред ще повиши качеството на сътрудничеството с членовете на други професии, включително лекари, адвокати, активисти по човешки права и социолози, за да споменем само някои от тях.

Съвременното организационно робство не може да бъде елиминирано, ако одитът пренебрегва гласовете на потенциалните жертви на робството. Добре образованият и обучен одитор може да е в състояние да долови гласовете на работниците, включително нивото на насилие, злоупотреба и робство, в изготвения от него или нея одиторския доклад и да комуникира резултатите от одита до ръководството, служителите и по-широката общественост – както и до жертвите на робството.